

*Александар Митић**

Институт за међународну политику и привреду, Београд

ЕВОЛУЦИЈА СТРАТЕШКЕ КОМУНИКАЦИОНЕ КАМПАЊЕ НАТО ТОКОМ АГРЕСИЈЕ 1999. ГОДИНЕ**

Сажетак

Суочена са непредвиђеним интензитетом отпора СР Југославије и интерним потешкоћама, стратешка комуникациона кампања НАТО током агресије 1999. године била је принуђена на сталну адаптацију. Припремна фаза агресије одвијала се у складу са селективном „политиком сећања” на Други светски рат и сукоб у Босни и Херцеговини, којом се правдала мотивација за агресију услед евидентног кршења међународног права и Повеље ОУН од стране чланица НАТО. Такав приступ био је на снази до почетка озбиљнијег суочавања са „лажним вестима” и „колатералним грешкама”, пре свега након бомбардовања колоне расељених Албанаца 14. априла у околини Ђаковице. Суочени са притиском јавности, највиши руководиоци НАТО земаља тада предају руковођење стратешком комуникационом кампањом Алистеру Кемпбелу, „спин мајстору” британског премијера Тонија Блера, са циљем сламања отпора критичког јавног мњења, пре свега у земљама чланицама. Са интензивирањем притисака на Београд да прихвати услове за окончање бомбардовања, стратешка комуникациона кампања НАТО у последњим седмицама агресије прелази у фазу фокуса на слање порука „терора” грађанима СР Југославије, војске и полиције. Из угла постизања циља, стратешка комуникациона кампања НАТО успела је да надвлада супарника. Међутим, гледано из перспективе четврт века касније, она је истовремено

* Имејл адреса: aleksandar.mitic@diplomacy.bg.ac.rs; ORCID: 0000-0001-6918-7561.

** Рад је настао у оквиру научноистраживачког пројекта „Србија и изазови у међународним односима 2025. године”, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије, а реализује Институт за међународну политику и привреду током 2025. године.

била врхунац „униполарне” надмоћи САД и НАТО, и окидач транзиције ка мултиполарном информационо-комуникационом поретку услед лекција које су из стратешке комуникационе кампање извукле Руска Федерација и Народна Република Кина.

Кључне речи: НАТО, агресија 1999. године, Србија, СР Југославија, стратешка комуникација, стратешки наратив

ЗНАЧАЈ НАТО АГРЕСИЈЕ 1999. ГОДИНЕ ЗА СУКОБ СТРАТЕШКИХ НАРАТИВА

Агресија НАТО савеза на Савезну Републику Југославију 1999. године, у контексту апсолутне доминације САД као једине светске суперсиле и „политичког понижавања” Народне Републике Кине и Руске Федерације, обележила је врхунац пост-хладноратовског „униполарног момента”. Истовремено, у контексту кршења међународног права путем војне интервенције без одобрења Савета безбедности Уједињених нација, представљала је најеклатантнији пример либерално-демократског „светског поретка заснованог на правилима”, као „пара-правне” обланде „униполарног америчког момента”. Најзад, означила је зачетак модерног концепта „стратешке комуникације”, али, парадоксално, и прекретницу ка мултиполаризацији информационо-комуникационог система.

Док је самој НАТО агресији, њеним узроцима, току и последицама, дата значајна пажња у научној литератури, нарочито у војно-политичком и правном аспекту, комуникациони аспект агресије је изненађујуће мање проучаван. Посебно с обзиром што је, како истиче Викерс, то био „рат који се одиграо путем медија, и медији су имали утицај на много начина и у много праваца” (Vickers 2000). Неки од водећих светских комуниколога, попут Ноама Чомског (*Noam Chomsky*) и Едварда Хермана (*Edward Herman*), те Режиша Дебреа (*Régis Debray*), који је лично посетио Косово и Метохију током агресије, допринели су проучавању пропагандног аспекта агресије. Својим радовима и публикацијама критичним према доминантном западном мејнстриму истакли су се и Фил Хемонд (*Phil Hammond*, Hammond and Herman 2000), Мајкл Паренти (*Michael Parenti*, Parenti 2000) и Бабаk Бахадор (*Babak Bahador*, Bahador 2007), а значајне историјске документе представљају и мемоари директних учесника ратног извештавања и „медијског рата” (Campbell 1999; 2011a; 2011b; Mitić 2018, 2024).

Ипак, с обзиром на временску дистанцу и последице НАТО агресије у политичком и комуникационом смислу, као и на развој концепта, од велике важности је анализирати еволуцију стратешке комуникације НАТО алијансе непосредно пре и током агресије.

Овај рад има за циљ да анализира фазе те еволуције, са циљем да пружи допринос пољу политичке комуникологије, али и да укаже на последице њене улоге за развој мултиполаризације, комуникационе праксе у кризним ситуацијама, те политике памћења.

Политика памћења је посебна важна с обзиром на актуелне светске сукобе, а нарочито сукоб у Украјини, који је био повод за реактуелизацију питања сукоба стратешких наратива између чланица НАТО и опонената, пре свега Руске Федерације и Народне Републике Кине.

Стратешки наративи су, пак, државничке алатке, пре свега великих сила, које теже што значајнијем легитимисању сопствених интереса у ери растуће мултиполаризације. У том контексту, сукоб наратива између западног „поретка заснованог на правилима” и његових „источних” изазивача, често се директно ослања на агресију 1999. године.

СТРАТЕШКА КОМУНИКАЦИЈА, УОКВИРАВАЊЕ И НАРАТИВ

Стратешка комуникација, као концепт модерне пропаганде, има за циљ употребу различитих техника са циљем информисања, утицаја, убеђивања, и спајања речи и дела ради остваривања интереса стратешког комуникатора. Односно, представља „систем координираних комуникационих активности које смишљено спроводе организације ради унапређења своје мисије, омогућавајући разумевање циљне групе, проналазећи канале и методе комуницирања са том публиком, развијајући и примењујући идеје и ставове који кроз те канале и методе промовишу одређен тип понашања и мишљења” (Mitić 2016, 8)

Сам концепт „стратешке комуникације” развијао се у америчким институцијама – Белој кући, Стејт департменту, Пентагону и РАНД корпорацији, упоредно са праксом како у областима политике и безбедности, тако и организационе комуникације.

За Белу кућу, „ефективна стратешка комуникације је кључна за одржавање глобалног легитимитета и за подршку нашим политичким циљевима” (White House 2010). Управо је формулација „одржавање глобалног легитимитета” важна за

разумевање стратешког значаја концепта за америчку „велику стратегију” и визију светског поретка у првог деценији 21. века, а непосредно након НАТО агресије 1999. године, али и инвазије на Ирак 2003. године, које су довеле до растућег отпора доминантном америчком стратешком наративу и информационо-комуникационом систему, јачању антиамериканизма, те паду глобалног имица САД.

Важно је истаћи неколико карактеристика „стратешке комуникације”. Пре свега, она има своје јасне корене у пропаганди, и самим тим, може се посматрати као „савремени облик политичке пропаганде”. Став стручњака, политичара и практичара на Западу је додуше другачији. Они овом питању дају вредносну оријентацију, па разликује „нас – добре момке који се бавимо стратешким комуницирањем” и „њих – лоше момке који се баве пропагандом”. Друго, појам „стратешке комуникације” је настао у контексту друштва „рефлексивне модерности” – дакле несигурности унутар самог друштва 21. века – али се посебно развио у контексту неизвесности на међународном плану, односно у периоду транзиције са униполарног ка мултиполарном свету. Самим тим и борбе за легитимитет на међународном плану. Треће, „стратешко” у комуникацији подразумева ефикасност, персуазивност и адаптабилност. Успешна стратешка комуникација, у клаузевицком смислу, представља способност да се успостави јасан али флексибилан систем који омогућава ефикасно, персуазивно и тактичко маневрисање. Примењено на сферу комуникације, ово значи разумевање комуникационог окружења циљне групе и персуазивну слојевитост – дакле, адаптацију персуазивних активности карактеристикама циљне групе. Ово је посебно важно у време интернета и друштвених мрежа, где не постоји јединствено јавно мњење и где је присутно мноштво интерпретативних схема. Најзад, важно је прихватање перцепције о комуникативности акција. Дакле, све што једна организација ради представља комуникацију, и зато је важно схватити како циљна група перципира те акције. На пример, како је истакао један од теоретичара стратешке комуникације, „ако је слика вредна хиљаду речи, онда је бомба вредна милион речи” (Paul 2011). Ово је веома важно у ери интернета, где једна организација не може да контролише све канале комуницирања, већ може само да утиче и да буде део процеса „конструисања значења”. Организације које стратешки комуницирају могу стога да увећају ефикасност свог стратешког комуницирања уколико „синхронизују речи и дела”.

У такмичења наратива, за стратешку комуникацију је од посебне важности употреба „оквира” („фрејмова”) којима одређени проблем, сукоб, кризу дефинише, односно усмерава у јавном дискурсу. Стратешки комуникатори користе „оквире” да би

нагласили одређене атрибуте, „попут рама који уоквирују слике”, односно „преношења значења и фокусирања пажње публике на посебне делове поруке или аспекте одређеног питања како би се добили позитивни одговори” (Hallahan 2008, 4856).

„Стратешки наратив” је процес који користе државе (али и велике организације) да би објасниле своје виђење историје, актуелног међународног поретка и сопствених улога у њему, као и пројекције будућих активности. Има за циљ да убеди остале актере у легитимитет и кредибилитет наратива, те да их привуче да се ускладе са њим. Односно, да „конструише заједничко значење међународне политике, утиче на перцепције, веровања и понашања домаћих и међународних актера” (Miskimmon, O’Loughlin and Rosselle 2013, 3). Стратешки наратив се односи на три кључне области: како комуникатор (држава/организација) види међународни систем и поредак, како пројектује сопствени идентитет у оквиру међународног поретка, те како гледа на развој конкретних политика, односно акција (Miskimmon, O’Loughlin and Roselle 2013). Истовремено, важно је разумети да такмичење наратива доводи до тога да обе (или све) стране покушају да баш њихов наратив постане „доминантан”, односно „исправан” кључ за интерпретацију догађаја. Јер, „наративи нису о чињеницама, већ о том како се чињенице уоквиравају и интерпретирају” (Corman 2010, 1).

ТРИ ФАЗЕ НАТО СТРАТЕШКЕ КОМУНИКАЦИЈЕ ТОКОМ АГРЕСИЈЕ 1999. ГОДИНЕ

Такмичење стратешких наратива везаних за политику према Србији и српском народу одвијало се пре и током сукоба насталих услед распада Социјалистичке Федеративне Републике Југославије 1990-их година. У условима апсолутне доминације западних медија на зачетку пост-хладноратовског периода, њихово манихејско уоквиравање југословенских сукоба као борбе „добра и зла”, „демократских либерала и аутократских национал-комуниста”, „бораца за слободу и тамничара народа”, довело је до „медијске сатанизације” српског народа које је олакшало доношење одлука које су се косиле са међународним правом заснованим на Повељи УН, а усклађивале са новоуспостављеним „правилима”, „креативним интерпретацијама” потписаних споразума и, у каснијим фазама, “хуманитарним интервенцијама” као кршењем суверенитета држава ради заштите људских права. Проблем са хуманитарним интервенцијама, међутим, није се тичао само „селективности” о конкретним случајевима њихове употребе (ко, где, зашто), већ и правне основе, али и стратешког

наратива. Тако је НАТО бомбардовањем положаја Војске Републике Српске 1994. и 1995. године правну основу тражио у интерпретацијама резолуцијама Савета безбедности УН, али је истовремено променио и сопствени наратив о томе да се ради о „одбрамбеној организацији”, по први пут интервенишући ван своје зоне одговорности.

У годинама након Дејтонског споразума из 1995. године, стратешки наратив о НАТО као „одбрамбеној организацији” је „обогаћен” његовим селективним правом на „хуманитарне интервенције” у складу са либерално-демократским „поретком заснованом на правилима”. Међутим, ескалирајућа криза на Косову и Метохији, нарочито од почетка 1998. године и појачаним терористичким деловањем такозване „Ослободилачке војске Косова” (ОВК), те одговором припадника Министарства унутрашњих послова Републике Србије и Војске Југославије, поставила је нову дилему пред НАТО. Наиме, док су расли пориви за још једном „хуманитарном интервенцијом”, јавио се проблем међународне правне основе, односно одобрења Савета безбедности УН. Свесне злоупотребе „креативних интерпретација” резолуција СБ УН током напада на снаге Војске Републике Српске, Руска Федерација и Народна Република Кина одбиле су током 1998. године позиве западних дипломата, а пре свих британског министра спољних послова Роберта Кука (*Robert Cook*) да дају своје „зелено светло” и правни основ СБ УН-а за напад на Савезну Републику Југославију.

У таквом контексту, започела је и прва фаза стратешке комуникације НАТО-а, усмерена ка припреми операције и међународног јавног мњења.

Фаза 1: Како легитимисати агресију?

Стратешки наратив челника НАТО савеза и држава чланица био је заснован на два циља. Прво, доказати да је Београд тај који не жели политичко решење и да је зато неопходна војна интервенција Алијансе. Друго, доказати да за саму интервенцију ипак није неопходно одобрење Савета безбедности УН, односно Русије и Кине, јер тако налаже озбиљност претње за косовске Албанце која долази из Београда.

Припреме за први циљ интензивирале су у првом половини 1998. године. Наиме, на предлог Владе Србије 10. марта 1998. године да се отвори дијалог из услов да лидери косовских Албанаца одбаце позиве на сецесију, челник Демократског савеза Косова Ибрахим Ругова је одговорио да „политичко решење унутар Југославије није решење”, да би „аутономија била само извор нових сукоба”, те да је прихватљив само „дијалог без услова а уз међународно посредовање” (*Agence France-Presse* 1998). Портпарол

америчког Стејт департмента Џејмс Рубин (*James Rubin*) тада је одбацио позив Београда као „пропаганду”, оценио да су предлози Београда „направљени да пропадну” и јасно стао на страну косовских Албанаца (Szamuelu 2013, 351). У својој књизи о НАТО агресији, Џорџ Замјуели (*George Szamuelu*) оценио је да је америчка влада успела да изведе ефектан „пропагандни ударац: успела је да убеди западну јавност да су Срби ти који одбијају да дају аутономију Косову иако су Албанци били ти који нису желели ни да разговарају о аутономији (...) САД су такође убедиле јавност да је Београд тај који одбија да се укључи у безусловни дијалог иако је администрација (америчког председника Била) Клинтона била та која је наметала низ – суштински неозбиљних – услова, који су гарантовали да до преговора никада неће ни доћи” (Szamuelu 2013, 352). У том контексту је неопходно посматрати и све „иницијативе” које су следиле, а пре свега такозване „преговоре из Рамбујеа” у фебруару и марту 1999. године, а чији је „неуспех” означен као један од кључних разлога за почетак агресије.

Већ у марту 1998. године, Рубин је, поред манипулације везане за преговоре, извео још једну. Иако је свега две недеље пре тога, приликом посете Косову и Метохији, амерички изасланик за Балкан Роберт Гелбард (*Robert Gelbard*) оценио да је ОВК „несумњиво терористичка организација”, Рубинов колега портпарол Стејт департмента Џејмс Фоли (*James Foley*) 10. марта одбацују овакву формулацију (Szamuelu 2013, 349–350). Већ сутрадан, Рубин акције МУП-а Србије усмерене против ОВК оцењује као „етничко чишћење”. Овакав заокрет био је могућ захваљујући Рубиновом шефу, Државном секретару САД Медлин Олбрајт (*Madeleine Albright*), која је 7. марта позвала на „одлучну и снажну акцију” против Србије и нагласила да „нећемо да гледамо како српске власти чине на Косову оно што више не могу у Босни” (Szamuelu 2013, 348). Истовремено, Рубин се свега неколико седмица пре тога верио са ратном репортерком Си-Ен-Ена (*CNN*) са Балкана Кристијан Аманпур (*Christiane Amanpour*), једним од носилаца стратешког уоквиравања српског народа у Босни и Херцеговини као „геноцидног”. Тешко је не поверовати да Аманпурова и Олбрајтова (која је као амбасадорка САД у Савету безбедности УН прва објавила сателитске снимке из околине Сребренице у августу 1995. године) нису имале снажан утицај на калибрацију стратешког наратива Стејт департмента, а самим тим и НАТО.

Наравно, за земље НАТО било је много лакше да се упусте у напад на СР Југославију на основу одлуке Савета безбедности УН. Међутим, Москва и Пекинг су такве могућност упорно одбијали, упозоравајући на последице уколико се СБ УН заобиђе. Кинески министар спољних послова Танг Џијасјуан (*Tang Jianxuan*) упозорио

је 9. октобра 1998. године да би „војна акција против Југославије не само кршила Повељу УН и друге универзално прихватљиве норме међународног права, ништа не би учинила да помогне решавање питања, већ би и изазвала озбиљне последице” (BBC 1998 цитирано у: Youngs 1998, 14). Због тога је и било неопходно да се међународна, а нарочито западна јавност, увери да би бомбардовање Југославије било – ако не легално – барем легитимно јер служи спречавању понављања трагедија из Другог светског рата и сукоба у Босни и Херцеговини. Како истиче Хијсен (Huysen) у својој студији о „политици сећања”, „легитимизација ’хуманитарне интервенције’ на Косову зависила је у великој мери од успомена на Холокауст (...) и мобилисала је политику кривице у Европи и САД везану за неинтервенисање 1930-их и 1940-их, као и током рата у Босни 1992. године” (Huysen 2003, 13).

О последицама таквог стратешког уоквиравања писао је почетком априла 1999. године, десетак дана након почетка НАТО агресије, и „Њујорк тајмс” (*New York Times*). Наиме, колумниста њујоршког листа Нил Луис (*Neil Lewis*) 4. априла 1999. године пише о употреби речи „геноцид” и истиче да се „креатори политике у Сједињеним Државама и Европи позивају на ту реч како би помогли у обезбеђивању правног оправдања за своју војну кампању против Србије” (Lewis 1999). Луис истиче да је она „заснована на концептима хуманитарног права, где ниједна реч није више евокативна”, док у исто време, „јавно призивање геноцида (...) помаже да се створи нови модел међународног права који би се једног дана могао користити да оправда сличне интервенције у сувереним земљама” (Lewis 1999). Притом, Луис примећује да се „широки спектар правних стручњака слаже да тренутно не постоји једноставна, јасна или очигледна правна основа за бомбардовање српских циљева која би се могла наћи у споразумима, Повељи Уједињених нација или обавезујућим резолуцијама или било ком другом писаном међународном правном кодексу”, цитирајући професора права са Харварда и бившег правног саветника америчког Стејт департмента Абрема Чејса (*Abram Chayes*) који је истакао да би „традиционално виђење међународног права јасно забранило оно што се дешава” (Lewis 1999).

На значај употребе термина „геноцид” у креирању стратешког наратива који је довео до бомбардовања указивали су у годинама након агресије Чомски и Херман. У новом предговору једне од најчувенијих студија о пропагандним моделима у демократским друштвима “*Manufacturing Consent*”, амерички комуниколози су у оквиру анализе садржаја пет водећих америчких дневних новина (*Los Angeles Times, the New York Times, Washington Post, Newsweek, Time*), утврдили да се термин „геноцид” у вези

са српским народом појавио 220 пута у периоду 1998–1999. године (Herman and Chomsky 2008).

Стога је, као окидач, била неопходна квалификација неког догађаја као аспекта процеса који би могао да доведе до „геноцида”. Такву прилику челници НАТО-а добили су 15. јануара 1999. године. Операција МУП-а Србије у упоришту ОВК у селу Рачак искоришћена је од стране шефа Косовске верификационе мисије (КВМ) Организације за европску безбедност и сарадњу (ОЕБС), Вилијама Вокера (*William Walker*), да би се Београд оптужио за „злочин против човечности”. Управо тај термин – „злочин против човечности” – први је изговорио сам Вокер, стигавши 16. јануара у јутарњим сатима у Рачак, а након што је лично позвао новинаре му се придруже и обиђу локалитет акције, на којем је пронађено више десетина тела. Вокер и припадници ОВК тврдили су да се радило о недужним цивилима, а истражне судије и Београд да су у питању били припадници ОВК убијени у борби. Француски новинари који су пратили операцију Рачак – Рено Жирар (*Renaud Girard*) из Фигаро-а (*Le Figaro*), Кристоф Шатло (*Christophe Châtelot*) из Мوند-а (*Le Monde*) и Пјер Луилри (*Pierre Lhuillery*) из Агенције Франс Прес (*Agence France-Presse*) – су у својим извештајима од самог почетка износили сумње у званичне Вокерове верзије. То је посебно било важно с обзиром да је Вокеров заменик био француски дипломата Габријел Келер (*Gabriel Keller*), потоњи амбасадор Француске у Београду. Наиме, како је истакао у својој студији Марк Смит (*Mark Smith*) из америчког Центра за јавну дипломатију „да Вокер није био први званичник ОЕБС-а који се појавио у Рачку, западна реакција на убиства би била другачија” (Smith 2009, 12). Смит наглашава да је, „Келер неколико дана након масакра изнео своје сумње по питању Вокерове интерпретације догађаја на брифингу са француским новинарима. Да је Келер уместо Вокера био први који се први обратио медијима по питању убиства, Рачак би био виђен само као један међу многим злочинима обе стране, и можда не би могао да пружи тај трзај који је погурао савезнике да прво траже решење између Срба и косовских Албанаца у Рамбујеу, и онда, након што је то пропало, да употребе силу да заштите Албанце од српске репресије” (Smith 2009, 13). Могућност да Вокер не буде први на лицу места окружен медијима, међутим, једноставно није постојала јер је његов циљ управо био да искористи прилику да употреби термин „злочин против човечности”, као елемент наратива о „претњи геноцида” и тако учини услуге руководству НАТО. Он је такву оптужбу поновио и на конференцији за штампу у Приштини. Практично цела накнадна међународна истрага финског патолога Хелене Ранте, која се одвијала паралелно са „преговорима у Рамбујеу”, сводила се на то да ли ће, на завршној

конференцији за штампу, Ранта изговорити да је операција у Рачку била „злочин против човечности“. На тој конференцији у Приштини 17. марта, Ранта је, седећи поред Вокера, дуго одбијала да назове Рачак „злочином против човечности“. Како се конференција приближавала крају, а према сведочењима присутних Вокер киптао од беса, један западни новинар је устао и упитао Ранту да ли се ради о „злочину против човечности – да или не?“. У том тренутку, Вокер је почео да гестикулише рукама, Ранта се окренула према њему, а шеф ОЕБС-а је поломио на два дела графитну оловку коју је до тада држао. Усплахирана, Ранта је одговорила: „Да, то је био злочин против човечности“ (Mitić 2024). Вокер је добио оно што је желео, оно што је било потребно стратешкој комуникацији НАТО-а – „окидач“ за почетак напада. Сутрадан, 18. марта, званично су прекинути и „преговори“ у Рамбујеу, а чланице НАТО су оптужиле Београд за одбијање понуђеног документа.

Стратешки наратив САД и НАТО је тако остварио оба своја циља, успостављена годину дана раније. Прво, путем Рамбујеа, „показао је“ да је Србија та која се противи политичком решењу. Друго, путем Рачка и „злочина против човечности“, стигао је „доказ“ да се Срби спремају за „геноцид“ над косовским Албанцима.

Два дана након Рантине конференције у Приштини и дан након Рамбујеа, амерички председник Бил Клинтон могао је, стога, да изађе пред америчку јавност: „Док се припремамо да деламо, морамо да се сетимо лекција које смо научили на Балкану. Морамо да се присетимо хорора рата у Босни, звука снајпера који циљају децу, лица младих иза бодљикаве жице, очајничких гласова оних који су сматрали да ништа не може да се учини“ (U.S. Department of State 1999a). Клинтон је упитао: „Шта би се десило да је неко послушао Винстона Черчила и раније се супротставио Адолфу Хитлеру? Колико је живота могло да буде спашено? И колико је америчких живота могло да буде спашено“ (Ash 1999).

У таквом контексту, након почетка агресије 24. марта, комуникациони стратеги чланица НАТО имали су две опције. Прва, да у случају сламања отпора Београда након првих дана напада прогласе да су спречили „геноцид“. Друга, да интензивирају наратив о „геноцидној претњи“ као оправдање за наставак бомбардовања. Заиста, већ три дана након почетка агресије, амерички и западноевропски медији били су пуни референци на Други светски рат. Немачки министар одбране је изјавио: „Геноцид је почео“ (Radio Free Europe 1999), оптуживши Србе да „играју фудбал са одсеченим главама, ваде фетусе из тела трудних жена и кувају их“, те да су „убили између 100.000 и 500.000 људи“ (Halimi and Rimpert, 2019). Насловна страна лондонског листа „Сан“ (*The Sun*) 1. априла гласила

је „Нацисти 1999. – српска окрутност има застрашујући ехо Холокауста” (Hume 2000, 72), док је, истог дана, преко насловне стране „Дејли Мирора” (*Daily Mirror*) стајало: „1939. или 1999?”.

Међутим, стратешки наратив НАТО-а врло брзо почео је да показује пукотине, и то можда тамо где се најмање очекивало – на терену на Косову и Метохији. Већ након неколико дана од почетка агресије појавиле су се гласине у медијима да је Ибрахим Ругова рањен. Међутим, репортер Агенције Франс-Прес, у пратњи екипе грчких новинара, отишао је до Руговине куће и интервјуисао га. Ругова је информацију о рањавању демантовао, а вест је изазвала пометњу у западним медијима. Париски „Либерсјон” (*Libération*), иначе веома наклоњен бомбардовању, писао је: „Потешкоћа да се провере гласиле или жеља да се оцрни већ довољно црна слика? Више информација је јуче демантовано. Тако је дописник Агенције Франс-Прес потврдио јуче у Приштини да је умерени лидер косовских Албанаца Ибрахим Ругова безбедан, у супротности са забрињавајућим информацијама које су слале његове колеге у изгнанству” (*Libération* 1999).

Истовремено, у свету је одјекнула информација да се на фудбалском стадиону у Приштини налази 100.000 заточених Албанаца. Информацију је пласирао вођа ОВК Хашим Тачи, а пренела немачка агенција ДПА (*DPA*). Међу првима који су реаговали био је Џејмс Рубин, који је, као што је раније назначено, био портпарол Стејт департмента, један од твораца стратешког наратива НАТО, супруг Кристијан Аманпур, али и „официр за везу” Тачија током „преговора” у Рамбујеу. На конференцији за штампу у Стејт департменту 30. марта, Рубин је изјавио да „имамо веома јасне показатеље да се дешава геноцид на Косову (...) не видимо потребу да сачекамо потврду геноцида; јасно је да се злочини против човечности дешавају на Косову” (*US Department of State* 1999b). Међутим, када је дописник Агенције Франс-Прес са стадиона у Приштини демантовао наводе Тачија, Рубин се нашао у тешкој ситуацији. Већ наредног дана, 31. марта, на конференцији за штампу Стејт департмента упитан је од стране новинара: „С обзиром на чињеницу да је један репортер јутрос отишао (на стадион) и видео да је празан и да нема знакова било каквог присуства већег броја људи претходних дана, да је трава нетакнута, да је све само празно, колико сте уверени у извештаје које добијате од њега (Тачија) и других, и колико вам је угодно да их понављате на овом месту?” (*US Department of State* 1999c). Кредибилитет Рубина је начет, као и кредибилитет наратива о „геноциду” на Косову и Метохији. Поред урушавања војног аспекта наратива о брзој капитулацији Београда, истовремено се крунио и стратешки

комуникациони наратив о „геноциду” на Косову и Метохији. Иако су репортаже са сведочењима Албанаца у избеглиштву у Македонији и Албанији и даље доминирале, све је већи фокус стављан на проблеме са којима се суочавала операција НАТО-а, а пре свега по питању „колатералне штете”.

У таквом контексту, за стратешки наратив НАТО се 14. априла догодила „савршена олуја”.

У поподневним сатима стигла је „хитна вест” репортера Агенције Франс-Прес из околине села Меја, близу Ђаковице да су авиони НАТО погодили колону трактора и убили „најмање 20 Албанаца”, описујући „сцене апокалипсе”, „угљенисана тела”, кратере са серијским бројевима пројектила и сведочења породица убијених. Ова информација дочекала је лидере Европске уније на самиту у Бриселу. На упит новинара, британски премијер Тони Блер (*Tony Blair*) је одговорио: „Знајући Србе, то мора да су они учинили”. Све водеће светске телевизије су започеле своје ударне дневнике вешћу да је НАТО погодио колону расељених косовских Албанаца, дакле управо оне због којих је Алијанса и започела бомбардовање. У међувремену, биланс се само погоршавао – укупно је 70 људи страдало у више напада на конвој, а информације Франс-Преса су сутрадан потврдили и западни новинари које је Војска Југославије довезла из Београда до Меје. У седишту НАТО-а у Бриселу, као и у Пентагону у Вашингтону, завладао је мук, пре него што су почели иницијални демантији, оптужбе да су криви „српска артиљерија”, „српски хеликоптери” и „употреба трактора од стране српске војске као живог штита”. Према сведочењима, Врховни командант НАТО снага, амерички генерал Весли Кларк (*Wesley Clark*), о нападу је сазнао преко медија, гледајући Си-Ен-Ен: „начин на који је генерал Кларк реаговао на прве српске снимке који показују оно што је личило на цивилне жртве НАТО авиона звучало је на панику” (Stourton 1999). Портпарол НАТО-а Џејми Шеј (*Jamie Shea*) признао је истину тек пет дана касније, истичући да је пилот, ипак, „бацио бомбу с добром намером, као што бисте и очекивали од обученог пилота једне демократске НАТО државе” (Larson and Savych 2006, 96). Стратешки наратив НАТО-а нашао се у озбиљном проблему.

Фаза 2: Борба за јединство „западног јавног мњења“

Пар месеци по окончању НАТО агресије, лондонски „Сандеј Телеграф” (*Sunday Telegraph*) написао је да је „14. април био прекретница у информативном рату (...) инцидент код Ђаковице је натерао Била Клинтона и Тонија Блера да схвате да би

медијска операција НАТО-а могла да се покаже као Ахилова пета Алијансе (...) Још једна оваква ПР несрећа могла би да има катастрофалне последице” (Stourton 1999).

Клинтон је то схватио већ након првих информација из Меје. У вечерњим сатима 14. априла, његов саветник за националну безбедност назвао је портпарола НАТО-а Шеја: „Џејми, управо сам слушао телефонски разговор између Тонија Блера и председника Клинтона. Њихов закључак је да ти је потребна помоћ, и твој живот ће се променити” (Stourton 1999).

Наиме, до тада је канцеларија за медије Џејмија Шеја у потпуности зависила од информација коју је добијала након војног дебрифинга. Требало је барем пет сати да се дебрифују пилоти, компилирају информације и оне физички пренесу 45 км из војне команде *NATO SHAPE* у Монсу до централе у Бриселу. Тако се и десило да Кларк о нападу код Меје сазна прво из медија, а извештаји о последицама бомбардовања са терена на Косову и Метохији и широм Србије брже су обилазили свет него што би НАТО могао да реагује. НАТО је емитовао снимке гађања Ф-16 из кокпита који су подсећали на видео игрице, док су извештачи на лицу места описивали емоције и разарања.

То је управо онај сценарио који је НАТО желео да избегне, према главном и одговорном уреднику листа „Монд дипломатик” (*Le Monde diplomatique*), Игнацију Рамонеу (*Ignacio Ramonet*): „Вијетнам је променио све. Чињеница да је Пентагон интерпретирао извештавање Вијетнама као деморалишуће за домаћу јавност је променила све. Велике армије су схватиле лекцију: не смемо да покажемо рат домаћој јавности. Уколико покажемо варварска дела која чине наши војници, масакре у Мај Лаију, бомбардовање цивила напалмом (...) то је катастрофа. Први који су научили лекцију су били Британци на Фолкландским острвима, а затим Американци на Гренади (...) Тако и на Косову, рат мора да остане невидљив, оно што наши момци чине не сме да буде приказано. Сваки пут када се деси грешка, шта НАТО учини? Прво демантује. НАТО зна да, имајући у виду богату продукцију вести током рата, уколико би признао оно што је учињено два или три дана касније, то не би имало исти ефекат. Оно што је важно је Дан први. После тога, кажу истину, али је медијски ефекат већ постигнут” (*Les cahiers de médiologie* 1999, 89).

Хитан разговор између Клинтона и Блера након напада у Ђаковици довео је до одлуке да се у потпуности промене ПР и медијске операције. Блер је свом „спин доктору”, Алистеру Кемпбелу, наложио да првим јутарњим возом из Лондона крене за Брисел и седиште НАТО. Кемпбел је „донео мустру за револуцију. Најмоћнија војна

машинерија на свету је од сада вођена не од стране војника већ спин доктора” (Stourton 1999).

Кемпбел је у потпуности изменио ПР приступ НАТО-а. Сазвао је водеће војне и комуникационе експерте из свих делова Европе и САД да би се укључили у његов „Центар за медијске операције”. Била је то претходница данашњих стратешких комуникационих кампања – укључивала је адаптабилну, флексибилну и координисану структуру која је вршила мониторинг информација у реалном времену, спиновала званичне српске извештаје или извештаје новинара са терена, те је проактивно и прецизно производила ПР материјале (Stourton 1999).

Кемпбелова стратегија је била „тотални информативни рат”, који се на крају показао као успешан и одлучујући, пре свега у убеђивању јавног мњења у чланицама НАТО да одустану од притиска да њихове земље изађу из рата.

У својим мемоарима, Кемпбел је посветио значајан део улози у НАТО агресији. На следећи начин је описао атмосферу током телефонског разговора Блера и Клинтона након напада код Меје: „Обојица су веома снажно почели да притискају дугмиће за панику” (Campbell 2011a).

Блер му је објаснио да постоје два озбиљна проблема са нападима НАТО. Први је да превелики број људи одређује шта ће се гађати, што доводи до недостатка интензитета и ефективности. Други је слаба презентација, што прави озбиљну штету у јавном мњењу НАТО држава. Назвао је генералног секретара Хавијера Солану јер се бојао да ће се бунити због „британског преузимања”. Међутим, Солана се одмах сложио: „Уколико можеш да ми пошаљеш Кемпбела, то би било најбоље”, истичући да је „он најбољи у Европи” (Campbell 2011a).

Кемпбел се присетио да је већ стигавши у централну НАТО-а, „графички постало јасно колико су ствари постале лоше. Шеј је говорио да НАТО неће коментарисати док не постане јасније шта се догодило, док је Кларк говорио Пентагону да је све то дело Срба. Осећао сам да се цела ствар распада” (Campbell 2011a).

Стога се одмах бацио на писање „комуникационе операције координисане широм главних градова НАТО” и на привлачење неопходних стручњака: „стратегију коју воде Солана и Кларк, коју подржавају Шефови (држава), под мониторингом барем два пута дневно путем конференцијских позива између портпарола главних Шефова држава, са медијском ратном собом попуњеном људима из главних држава, директном везом са војском и свим функцијама – распоредом, сат по сат, свих важних догађаја, развојем

порука и прича, чланцима, припремама за интервјуе, писцима говора, тимом за демантије, медијским мониторингом и др” (Campbell 2011a).

Једна од Кемпбелових метода је била „Мрежа”. Његов тим је координирао медијске агенде свих лидера НАТО земаља да би се обезбедио максималан импакт. Истовремено, координирана је униформност у порукама како би целокупно политичко руководство НАТО земаља говорило истим језиком. Из Кемпбеловог центра су координиране теме и поруке које би у исто време требало да пошаљу председници, премијери, министри и генерали (Stourton 1999).

Поред подршке Солане, Кемпбелу је била неопходна пре свега подршка Кларка. На састанку са војним командантом НАТО-а, Кемпбел је пренео да је потребна „потпуна промена” и да је „инцидент за конвојем избеглица изнео на видело основне слабости”, односно да је неопходно да се буде „проактиван, стратешки оријентисан, да ми постављамо агенду, а не медији, да их изненадимо”, и да „уколико имамо нешто велико да најавимо у 3:00 ујутру, да их онда избацимо из кревета тако да знају да је нешто велико, и да тако престану да причају о конвоју” (Campbell 2011a).

Кларк је одговорио: „Морамо нешто да урадимо јер се налазимо на ивици понора (...) Срећно Алистер, сви рачунамо на вас!” (Campbell 2011a).

Неколико дана касније, 23. априла у 2:06 ујутру, НАТО пројектили су погодили зграду Радио-телевизије Србије, а живот је изгубило 16 њених радника, док је још 16 повређено.

Кемпбелу је било неопходно да уклони непријатне слике „коллатералних грешака”, али и смањи отпор у јавном мњењу.

„Српска ’Машина лажи’ захтевала је од нас да будемо агресивни када су западни медији упали у начин размишљања по којем су ’НАТО грешке’ једини шоу у граду”, писао је Кемпбел (Campbell 1999).

Након рата, Џејми Шеј је истакао: „Након напада на конвој избеглица код Ђаковице, прве ’несреће’ рата, подршка јавности је опала у многим земљама, укључујући у Немачкој, од 20 до 25 одсто. Требало нам је шест недеља да повратимо подршку јавног мњења” (Henning 2001).

У једном од својих обраћања, такође након бомбардовања, Кемпбел је говорио да се радило о рату који је водила Алијанса 19 земаља и „губитак било које од њих би била права катастрофа, истинска и презентациона (...) морали смо да бринемо и о конференцији немачке Зелене партије и о немачкој Влади (...) 98 одсто противника бомбардовања у јавном мњењу Грчке је такође био наш проблем” (Campbell 1999).

Међу најинтересантнијим епизодама био је случај француског филозофа, комуниколога и једног од кључних француских интелектуалаца друге половине 20. века, Режи Дебреа (*Régis Debray*). Дебре је средином 1960-их био близак сарадник Че Геваре и проучавао је комуникациону праксу коју је користио током Кубанске револуције 1959. године. Развио је теорију „фокизма” (*foquismo*) која описује како се оружана борба користи у герилским условима за мобилизацију народне подршке. Књига у којој је описао концепт „Револуција у револуцији?” (*“Revolution in the Revolution?”*) (Debray 1967) постала је мустра за герилске покрете, нарочито у Јужној Америци. Дебре је ухапшен у Боливији у априлу 1967. као члан групе Че Геваре, и три године је провео у затвору пре него што је ослобођен након међународног апела који су предводили Шарл де Гол (*Charles de Gaulle*) и Жан-Пол Сартр (*Jean-Paul Sartre*). Постао је утицајан саветник француског председника Француске Франсоа Митерана (*François Mitterand*) и творац „медиологије”, методе за анализу културне трансмисије у друштву. Почетком маја 1999. године, Дебре се изненада појавио на Косову и Метохији, где је у пратњи новинара Агенције Франс-Прес, провео недељу дана, путујући широм покрајине. Сведочење-путопис објавио је на насловној страни „Монда” 11. маја 1999. године, у тексту под називом „Писмо једног путника председнику Републике”. Текст је започео реченицом: „Враћајући се из Македоније, Србије, са Косова, морам да поделим импресију са вама: бојим се, господине председниче, да смо на погрешном путу (...) оно што сам видео на терену, у кратком периоду времена, не одговара речима које користите, ни приближно” (Debray 1999a). Затим је деконструисао наратив француског председника Жака Ширака, користећи примере које је видео на Косову и Метохији, оцењујући да је НАТО бомбардовање погрешно и да је погоршало хуманитарну ситуацију. Међутим, у року од 24 часа, Дебре се суочио са бруталним одговором политичара, новинара и интелектуалаца који су се залагали за бомбардовање и који су га оптужили за „ревизионизам”.

„Збогом Дебре!” (*“Adieu Debray!”*), написао је већ следећи дан у колумни у „Монду“ филозоф Бернар Анри-Леви (*Bernard Henri-Lévy*), један од кључних поборника напада на Југославију (Lévy 1999). Дневник „Либерсјон” (*“Libération”*) је, пак, објавио специјални досије од неколико страна у којем је покушао да деконструише Дебреово сведочанство реченица по реченицу (Semo 1999).

Одговарајући на лавину напада, Дебре је написао да је његов мотив био да „разбије тишину у нашим редовима деконструишући стереотипе званичног дискурса” (Debray 1999a). Критичарима је упутио поруку: „Ви, наводно, представљате

демократију, отворен ум, цивилизацију против нових варвара. Не. Ви сте садашње лице фанатизма (...) Борите се 20 против једног. Имате иза себе Државу, НАТО, бројке, екране, карикатуре и велике медије (...) али нећете никада моћи довољно да убијете, морално или физички, душу народа који не жели да се потчини” (Debray 1999). Осврнувши се на „случај Дебре” у својој петицији, објављеној 20. маја 1999. године, група од 23 интелектуалца и уметника – међу којима и један од најчувенијих француских фотографа Анри Картје-Бресон (*Henri Cartier-Bresson*) и режисер Коста Гаврас (*Costa Gavras*) – затражила је од француског премијера озбиљну дебату „о клими нетолеранције у нашој земљи, где се поједини не устручавају да вређају да би ућуткали оне које се барем мало помере од стереотипа” (Le Figaro 1999).

Фаза 3: До политичког решења кроз психолошки „рат терором”

Напад на РТС 23. априла догодио се на први дан Самита НАТО-а у Вашингтону, током којег се обележавала 50. годишњица од настанка, у условима у којима је јачала нелагодност и отпор јавног мњења у државама чланицама према бомбардовању, али и упитност опстанка Алијансе с обзиром на недостатак адекватног ривала на глобалном нивоу.

Јасно је да датум напада на РТС није случајно изабран. Порука је била: без обзира на жртве, НАТО мора не само да сачува јединство, већ и да победи.

На тај начин отворена је припрема за трећу фазу стратешке комуникације НАТО, која се захуктала током маја и опстала до краја агресије. Њене главне карактеристике су биле: (1) Дефинисање политичких услова за окончање бомбардовања; (2) Претња копненом интервенцијом НАТО; (3) Психолошки притисак на грађане и руководство Југославије путем „кампање терора” да би се прихватили услови НАТО.

Кемпбел и Блер су били убеђени да су раније најаве да неће бити копнене интервенције биле погрешне и да су ишле на руку калкулацијама Београда и Војске Југославије. Стога је један од првих задатака Лондона било лобирање у Белој кући за слање другачијих сигнала: „На путу ка Вашингтону, Блер је рекао да ако не победимо, пала би Влада, и то не само наша. Говорио је о аргументу који ће користити пред Билом – уколико ми политичари кажемо да не можемо себи да дозволимо да изгубимо, а генерали кажу да то не могу да постигну без копнених трупа, онда је то оно што морамо да урадимо. Инвазија” (Campbell 2011a).

На састанку у Белој кући 21. априла, Клинтон се сложио са Блеровом и Кемпбеловом сугестијом да притисак на Београд мора да се појача. Упитао се да ли би „могли да (Милошевића) ударимо довољно снажно да би тражио дипломатски излаз“, те да би требало „да паклено бомбардујемо” (Campbell 2011a). Кемпбел и Блер су изнели да аргумент по којем, да би „ова прича постала војни успех, потребно нам је да систематски гађамо велике психолошке циљеве, један за другим” (Campbell 2011a).

Кемпбел се присетио да га је Кларк дан раније, 20. априла позвао на састанак и да су разговарали о нападу на РТС. Кларк је рекао да, уколико се „данас нападне ТВ, а сутра електро-мрежа, имали би коначно напредак”. Кемпбел је одговорио да „није тешко да се аргументује да је (РТС) војни циљ, и да сем уколико се бојимо да постоји ситуација људског штита, не постоји разлика између новинара на послу и било ког другог цивила који би могао да буде погођен”. Кемпбел је затим Кларку послао „ноту о везама између Милошевићеве војне и медијске машинерије“. Дан за даном гађани су зграда „Ушће” у којој се налазило неколико приватних телевизијских станица (21.4.), резиденција председника Савезне Републике Југославије Слободана Милошевића (22.4.), те зграда РТС-а (23.4.).

Уследили су брутални напади, укључујући касетним бомбама и муницијом са осиромашеним уранијумом, на цивилне мете (центар Сурдулице, Варварина и Новог Пазара, КБЦ Драгиша Мишовић, хуманитарни конвој из Грчке, касетне бомбе у Нишу, казнено-поправни дом у Истоку, новинарски конвој на путу Брезовица-Призрен), енергетику (гађање електромереже графитним бомбама и остављање целе земље у мраку, рафинерије у Новом Саду и Панчеву, трафо-станице у Бору и Смедереву), мостове и путеве (аутобус „Ниш Експреса” на мосту на Лабу, Жежељев мост у Новом Саду, Остружница у Београду, мост код Ћуприје на аутопуту Београд-Ниш, Сарајевски мост на аутопуту Ниш-Скопље, мост у Биљановцу на Ибарској магистрали, колона расељених Албанаца код Корише, аутобус код места Савине воде на путу Пећ-Рожаје), комуникациони центри (торањ на Авали, предајници, зграда РТС у Новом Саду) (Savezno ministarstvo za inostrane poslove 1999; Pajić 1999; Marković i Jovanović 1999).

Гађан је Београд током посете руског изасланика Виктора Черномирдина; бомбардована је Амбасада Народне Републике Кине, и том приликом је страдало троје кинеских новинара; тужилац хашког Међународног кривичног суд за бившу Југославију оптужио је Милошевића и руководство земље за злочине против човечности и кршење ратних закона; посредник Марти Ахтисари преносио је Београду поруке о катастрофалним последицама по цивиле у случају одбијања понуђених услова;

координирани су напади НАТО авијације са покушајима копненог продора припадника ОВК и Војске Републике Албаније, нарочито на правцу карауле Кошаре, који је заустављен на граници (Savezno ministarstvo za inostrane poslove 1999; Pajić 1999; Marković i Jovanović 1999).

Истовремено, формулисани су дипломатски услови за окончање агресије, који су се, за Алијансу, суштински сводили на три политички фундаментална за успех стратешког наратива: протерати Београд (као „злочинца”), вратити Албанце (као „жртве”) и распоредити НАТО трупе (као „ослободиоце”) на Косово и Метохију. „Финесе” везане за саму Резолуцију 1244 Савета безбедности и Кумановски споразум биле су много мање важне за стратешке комуникаторе НАТО-а и њихов наратив.

На дан окончања агресије, Кемпбел је припремио обраћање фокусирано на „победу Добра над Злом”. Срећу њему и НАТО донекле је покварио долазак руских трупа на Косово и Метохију 11. јуна. Кемпбел се присетио да је „оно што је требало да буде невероватно позитиван дан замало постао тотални фијаско”. Весли Кларк је сматрао да би требало интервенисати да би се Руси, који су у „сто процентном договору са Србима”, спречили да заузму аеродром Слатина. Када је Кемпбел пренео Блеру Кларкову поруку, Блер му је одговорио: „Сутеришете ми да изгубим војнике у борби са Русима. То је Трећи светски рат. Могу да браним у Парламенту да постоји збрка око контроле аеродрома. Али не могу да браним започињање Трећег светског рата” (Campbell 2011b). Криза око аеродрома је окончана без сукоба. НАТО агресија је завршена. Међутим, руска порука имаће дуготрајан стратешки комуникациони ехо – представљала је, свесно, један од првих сигнала најаве надлазеће борбе за мултиполарност.

ЗАКЉУЧАК

Упркос дуготрајној припреми стратешког наратива којим би се легитимисала агресија на СР Југославију, стратешка комуникација НАТО се врло брзо након почетка бомбардовања нашла у огромном проблему. Очекивања челника НАТО-а да ће „Београд капитулирати након три дана бомбардовања” убрзо је развејао снажан и одлучан отпор Војске Југославије, припадника МУП-а и грађана. Медијски порази почели су да се нижу: преношене су лажне вести припадника ОВК које су ретки ратни репортери на терену на Косову и Метохији успешно демантовали и тиме дискредитовали и изворе и преносиоце међу комуникаторима НАТО; растао је број „коллатералних грешака“ и

неспретних спинова везаних за њихово правдање; излазиле су на видело пукотине у јавном мњењу све већег броја НАТО чланица; расла је нервоза а падало самопоуздање међу самим руководиоцима напада, укључујући у Вашингтону и Лондону.

Схватање да „НАТО губи медијски рат од Срба” – коју на најпластичнији начин илуструје телефонски разговор Била Клинтона и Тонија Блера након масакра колоне трактора са расељеним Албанцима 14. априла – довело је до драматичне промене у функционисању ПР операција Алијансе. Доласком Блеровог „спин доктора” Алистера Кемпбела на чело „медијских операција” у Бриселу – и његовим прихватањем од стране Веслија Кларка и Хавијера Солане као члана најужег језгра планера бомбардовања – стратешка комуникација НАТО добила је потпуно нове обресе. Кемпбелова стратегија – колико год била брутална – са аспекта НАТО показала се успешном. Спашен је стратешки наратив о неопходности да се „зли Срби” повуку са Косова и Метохије, а угушен растући отпор у јавном мњењу држава чланица. Кемпбел је успео да направи модел стратешке комуникационе кампање за ратовање у 21. веку.

Викерс оцењује да на „крају испада да је обновљена одлучност лидера НАТО-а била та која је убедила Милошевића да попусти. Блер и његов медијски тим су одиграли кључну улогу у томе, јачајући морал кроз побољшање медијских операција НАТО и стално понављање јавном мњењу и лидерима НАТО да се боре да би спасили избеглице, а да је рат на Косову кривица Милошевића и његове политике етничког чишћења” (Vickers 1999).

Џејми Шеј је оценио: „не мислим да медијске кампање добијају сукобе (...) али због неспособних медијских кампања дефинитивно можете да изгубите сукоб” (The Observer 2000).

Сам Кемпбел је истакао да „то да ће НАТО победити на војном пољу никада није довођено у сумњу. Једину борбу коју смо могли да изгубимо је била битка за срца и душе. Последица је могла да буде да НАТО оконча бомбардовање и да изгубимо рат. Очување подршке јавности, очување јединства Алијансе, показивање Милошевићу да смо јединствени – о томе се радило (...) на крају, победили смо у медијској битки током сукоба, и сада нам се отварају нови и другачији фронтови борбе. Али имали смо среће” (Campbell 1999).

Четири године касније, Кемпбел је покушао сличну операцију. Његова кампања 2003. године за рат у Ираку против Садама Хусеина због наводног „оружја за масовно уништење” била је од великог значаја у припреми за инвазију. Ипак, доказана лаж око „оружја уз масовно уништење” на крају се окренула против њега и његовог шефа Блера.

Још нешто се окренуло против НАТО.

Већ крајем 1999. године, реагујући на изјаву Џејмија Шеја да је бомбардовање научило НАТО „који је најефектнији начин да се добије медијски рат”, Би-Би-Си (BBC) је утврдио да Москва „сада примењује исту тактику да би добила информативни рат у Чеченији”. „Када је претходни рат у Чеченији почео 1994. године, комерцијална НТВ је показивала графичке приказе обе стране сукоба. Сада руске телевизије и штампа много рестриктивније извештавају о сукобу (...) новоформирано министарство за информисање и владин прес центар су сада појачани са оним што западни новинари називају 'свеже увежбаним спин докторима'" (Feuilherade 1999).

Грађење стратешке комуникационе праксе коинцидирало је, након НАТО агресије, са доласком на власт Владимира Путина. У годинама које су уследиле, Русија је значајно унапредила опсег своје стратешке комуникације, формирајући између осталог РТ и Спутњик. Кина је, након 1999. године, такође увидела да мора да се укључи у информативни рат на глобалном плану, значајно унапређујући информативне капацитете на глобалном плану. Мултиполарност је почела да се гради и на информативном плану.

Када су Европска унија и САД, на крилима НАТО агресије, 2008. године координирали „једнострано проглашење независности Косова”, стратешки наратив Руске Федерације и Народне Републике Кине додатно је учвршћен у оцени да се ради о неприхватљивом покушају да се међународно право урушава или интерпретира у складу са „поретком заснованим на западним правилима”. Оспоравајући овакав „поредак”, Пекинг и Москва су се супротставили „униполарном моменту” САД и војној, дипломатској, економској, идеолошкој, комуникационој и технолошкој доминацији „политичког Запада”.

Западни медији, пак, оптужују Москву и Пекинг за „инструментализацију политике сећања”. Непосредно пре почетка руске војне операције у Украјини у фебруару 2022. године, Владимир Путин је немачког канцелара Олафа Шолца (*Olaf Scholz*) – који је упозоравао да „његова генерација није могла да замисли рат у Европи” – подсетио да смо ипак „сведочили рату у Европи, рату против Југославије коју је напао НАТО, војне операције која је укључивала бомбардовање једног европског главног града, Београда” (Gessen 2022). Након почетка операције, амерички часопис „Форин Полиси” (*“Foreign Policy”*) је у тексту под називом „Зашто Путин наставља да говори о Косову”, тврдио да „за Кремљ, рат НАТО против Србије 1999. године представља првобитни грех – понижење које Русија мора да освети” (Mc Glynn 2022).

Истовремено, под руководством кинеског председника Си Ђинпинга, Пекинг је почео да маркантније обележава годишњицу напада НАТО на кинеску амбасаду у Београду. Тако је Си 2016. године, током своје прве посете Београду, посетио новопостављени споменик жртвама испред некадашње зграде амбасаде – сада Кинеског културног центра. За свој наредни долазак у Србију, током прве посете Европи након пандемије Ковид-19 7. маја 2024. године, Си је изабрао 25. годишњицу НАТО напада на кинеску амбасаду. Том приликом, написао је: „Пре 25 година НАТО је флагрантно бомбардовао амбасаду Кине у Савезној Републици Југославији, убивши 3 кинеска новинара, и то су Шао Јунхуан, Сју Сингху и његова супруга Џу Јинг. Ово никада не смемо заборавити. Кинески народ цени мир, али никад неће дозволити да се понови историјска трагедија. Пријатељство Кине и Србије, које је натопљено заједнички проливеом крвљу два народа, постало је заједничко сећање два народа и охрабриће обе стране да заједно крену крупним корацима напред” (Си 2024).

С друге стране, НАТО своју „победу” из 1999. године данас ретко спомиње и обележава, можда и свесно признајући себи да се оно што је био краткорочан успех у стратешком комуникационом рату 1999. године на врхунцу „униполарног момента” у деценијама које су следиле вратило као бумеранг у форми дугорочног слабљења „политичког Запада” у глобалном рату наратива и растућој мултиполаризацији.

РЕФЕРЕНЦЕ

- Agence France-Presse. 1998. “Albanians Reject Belgrade Conditions for Talks.” March 12, 1998.
- Ash, Timothy Garton. 1999. “The new Adolf Hitler?” CNN, March 29, 1999. <https://edition.cnn.com/ALLPOLITICS/time/1999/03/29/hitler.html>.
- Bahador, Babak. 2007. *The CNN Effect in Action: How the News Media Pushed the West toward War in Kosovo*. New York: Palgrave Macmillan.
- Campbell, Alastair. 1999. “Communications lessons for NATO, the military and media.” *The RUSI Journal*. 144 (4): 31–36.
- Campbell, Alastair. 2011a. *The Alastair Campbell Diaries Vol. 2: Power and the People, 1997–1999*. London: Hutchinson.
- Campbell, Alastair. 2011b. *The Alastair Campbell Diaries Vol. 3: Power and Responsibility, 1999–2001*. London: Hutchinson.

- Corman, Steven R. 2010. "The Narrative Gap in the New PD Strategy." *COMOPS Journal*, March 10, 2010. <http://csc.asu.edu/2010/03/10/the-narrative-gap-in-the-new-pdstrategy/>.
- Debray, Régis. 1967. *Revolution in the Revolution*. New York: Grove Press.
- Debray, Régis. 1999a. "Lettre d'un voyageur au président de la République." *Le Monde*, May 13, 1999.
- Debray, Régis. 1999b. "Une machine de guerre." *Le Monde diplomatique*, June 1999.
- Feuilherade, Peter. 1999. "Russia's media war over Chechnya." *BBC News*, November 19, 1999. <http://news.bbc.co.uk/2/hi/world/monitoring/528620.stm>.
- Gessen, Masha. 2022. "How the Kosovo Air War Foreshadowed the Crisis in Ukraine." *New Yorker*, February 15, 2022. <https://www.newyorker.com/news/our-columnists/how-the-kosovo-air-war-foreshadowed-the-crisis-in-ukraine>.
- Halimi, Serge, and Pierre Rimbart. 2019. "Le plus gros bobard de la fin du XXe siècle." *Le Monde diplomatique*. April 2019. <https://www.monde-diplomatique.fr/2019/04/HALIMI/59723>.
- Hallahan, Kirk. 2008. "Strategic Framing." In *The International Encyclopedia of Communication*, ed. Wolfgang Donsbach, 4855–4860. Oxford: Blackwell.
- Hammond, Philip, and Edward S. Herman, eds. 2000. *Degraded capability : the media and the Kosovo crisis*. London: Pluto Press.
- Henning, Dietmar. 2001. "'It Began With a Lie': German TV report refutes government propaganda in Balkan War." *World Socialist Web Site*, March 1, 2001. <https://www.wsws.org/en/articles/2001/03/koso-m01.html>.
- Herman, Edward S. and Noam Chomsky. 2008. *Manufacturing Consent: The Political Economy of the Mass Media*. London: The Bodley Head Random House.
- Hume, Mick. 2000. "Nazifying the Serbs, from Bosnia to Kosovo." In *Degraded Capability: the Media and the Kosovo Crisis*, eds. Philip Hammond and Edward S. Herman, 70–78. London: Pluto Press.
- Huyssen, Andreas. 2003. *Present Pasts: Urban Palimpsests and the Politics of Memory*. Stanford: Stanford University Press.
- Larson, Eric V. and Bogdan Savych. 2006. *Misfortunes of war – press and public reactions to civilian deaths in wartime*. Santa Monica: Rand Corporation.
- Le Figaro. 1999. "Pour un débat sur la guerre dans les Balkans." May 21, 1999.

- Les cahiers de médiologie*. 1999. "Contribution à une histoire de la crédibilité: entretien avec Ignacio Ramonet." Numéro 8, Deuxième semestre, 83–93.
- Lévy, Bernard-Henry. 1999. "Adieu Debray." *Le Monde*, May 14, 1999.
- Lewis, Neil. A. 1999. "A Word Bolsters Case for Allied Intervention." *New York Times*, April 4, 1999. <https://archive.nytimes.com/www.nytimes.com/library/world/europe/040499kosovo-legal.html>.
- Marković, Ivan, i Miroslav Jovanović. 2000. *Ratni dnevni pregled za novinare akreditovane tokom agresije NATO-a na SRJ*. Beograd: Novinsko-informativni centar Vojska.
- McGlynn, Jade. 2022. "Why Putin Keeps Talking About Kosovo." *Foreign Policy*, March 3, 2022. <https://foreignpolicy.com/2022/03/03/putin-ukraine-russia-nato-kosovo/>.
- Miskimmon, Alister, Ben O'Loughlin, and Laura Roselle. 2013. *Strategic Narratives: Communicative Power and the New World Order*. London: Routledge.
- Mitić, Aleksandar. 2016. „Integracija tehnika onlajn medija u strateške komunikacione projekte.” Doktorska disertacija. Univerzitet u Beogradu: Fakultet političkih nauka.
- Mitić, Aleksandar. 2018. "Kosovo 1999: Stranded in a War of Hide-and-Seek." In *Reporting from the Wars 1850 – 2015: The origins and evolution of the war correspondent*, eds. Barry Turner, Daniel Barredo Ibáñez and Steven James Grattan, 223–248. Wilmington: Vernon Press.
- Mitić, Aleksandar. 2024. *Global Strategic Narrative Wars: The Battle for Serbia*. Belgrade: Institute of International Politics and Economics.
- Pajić, Saša. 1999. *Ratni dnevnik makazama (24.3–10.6.1999)*. Beograd: Odiseja.
- Parenti, Michael. 2000. *To Kill a Nation: The Attack on Yugoslavia*. London: Verso.
- Paul, Christopher. 2011. *Strategic Communication: Origins, Concepts and Current Debates*. Santa Barbara: Praeger.
- Radio Free Europe. 1999. "Balkan Report: March 29, 1999." March 29, 1999. <https://www.rferl.org/a/1341279.html>.
- Savezno ministarstvo za inostrane poslove. 1999. *NATO zločini u Jugoslaviji: dokumenta i dokazi*. Beograd: Savezno ministarstvo za inostrane poslove Savezne Republike Jugoslavije.
- Semo, Marc et al. 1999. "De retour de Serbie et du Kosovo, l'écrivain publie sa vérité." *Libération*, May 14, 1999.

- Si, Đinping. 2024. „Neka svetlost našeg čeličnog prijateljstva zasija na putu saradnje Kine i Srbije.” *Politika*, 7. maj 2024. <https://www.politika.rs/scc/clanak/612987/neka-svetlost-naseg-celicnog-prijateljstva-zasija-na-putu-saradnje-kine-i-srbije>.
- Smith, Mark. 2009. *The Kosovo Conflict: U.S. Public Diplomacy and Western Public Opinion*. Los Angeles: Figueroa Press.
- Stourton, Edward. 1999. “How the Kosovo War was Spun.” *Sunday Telegraph*, October 17, 1999. <https://universityofleeds.github.io/philtaylorpapers/vp01c7cd.html>.
- Szamuely, George. 2013. *Bombs for Peace: Nato's Humanitarian War on Yugoslavia*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- The Observer*. 2000. “Harriet Lane interview with Jamie Shea.” March 5, 2000.
- U.S. Department of State. 1999a. *President Clinton. Excerpt from press conference released by the White House Office of the Press Secretary*. March 19, 1999. https://1997-2001.state.gov/policy_remarks/1999/990319_clinton_kosovo.html.
- U.S. Department of State. 1999b. *U.S. Department of State Daily Press Briefing. Briefer: James P. Rubin*. March 30, 1999. <https://1997-2001.state.gov/briefings/9903/990330db.html>.
- U.S. Department of State. 1999c. *U.S. Department of State Daily Press Briefing. Briefer: James P. Rubin*. March 31, 1999. <https://1997-2001.state.gov/briefings/9903/990331db.html>.
- Vickers, Rhiannon. 2000. “The Kosovo Campaign Political Communications, the Battle for Public Opinion and Foreign Policy.” *Working Papers, International Studies Association*. <https://ciaotest.cc.columbia.edu/isa/vir01/>.
- White House. 2010. *National Framework for Strategic Communication*. Washington, D.C.: White House. <http://fas.org/man/eprint/pubdip.pdf>.
- Youngs, Tim. 1998. *Kosovo: The Diplomatic and Military Options*. London: House of Commons Library. <https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/RP98-93/RP98-93.pdf>.

EVOLUTION OF THE NATO STRATEGIC COMMUNICATION CAMPAIGN DURING THE 1999 AGGRESSION**

Resume

Faced with internal difficulties and an unexpected intensity of resistance by the Federal Republic of Yugoslavia, NATO's strategic communication campaign during the 1999 aggression was forced to constant adaptation. The preparatory phase of the aggression occurred in line with selective "memory politics" related to the Second World War and the conflict in Bosnia and Herzegovina, which served as motivation for the aggression given the evident violation of international law and of the UN Charter by NATO countries. This approach was in force until the first serious challenges faced by "fake news" and "collateral damage", primarily after the bombing of a column of tractors carrying displaced Albanians near Djakovica on April 14. Faced with public pressure, key NATO officials then offered the leadership of the strategic communication campaign to Alastair Campbell, British Prime Minister Tony Blair's "spin doctor", with the aim of breaking growing critical public opposition, particularly within member countries. With the intensifying pressure on Belgrade to accept the conditions for the end of the bombings, the final stage of NATO's strategic communication campaign focused on sending "terror" messages to Yugoslavia's people, police and military. From the perspective of reaching objectives, NATO's strategic communication campaign succeeded in overcoming the opponent. However, from the historical perspective of a quarter of a century later, the campaign was both the height of the U.S. and NATO unipolar dominance, and a trigger for transition towards a multipolar

* E-mail address: aleksandar.mitic@diplomacy.bg.ac.rs; ORCID: 0000-0001-6918-7561.

** The paper presents findings of a study developed as a part of the research project "Serbia and challenges in international relations in 2025," financed by the Ministry of Science, Technological Development and Innovation of the Republic of Serbia, and conducted by Institute of International Politics and Economics, Belgrade, during the year 2025.

information-communication order in the light of lessons learned and adopted by the Russian Federation and the People's Republic of China.

Key words: NATO, 1999 aggression, Serbia, Federal Republic of Yugoslavia, strategic communication, strategic narrative

ONLINE FIRST